

Utrikesutskottets betänkande

1982/83:2

om situationen i Centralamerika, Uruguay och Chile

Motionerna

I motion 1981/82:187 av Lars Werner m. fl. (vpk), yrkande 2, hemställs

2. att riksdagen beslutar att hos regeringen hemställa om ett skarpt uttalande som fördömer USA:s och dess allierades inblandning och insatser av trupper, "rådgivare", tortyrexperter osv. i dessa stater (El Salvador, Guatemala och Nicaragua).

Yrkande 1 i denna motion har behandlats i UU 1981/82:20.

I motion 1981/82:724 av Gunnel Jonäng m. fl. (c) hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för att bilda internationell opinion för frigivning av de politiska fångarna i Uruguay och för stöd till deras anhöriga,

2. att riksdagen hos regeringen begär att Sverige verkar för att en FN-delegation sänds till Uruguay för undersökning och diskussion om mänskliga rättigheter samt att riksdagen ger regeringen till känna vad som i övrigt anförs i motionen.

I motion 1981/82:935 av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås

1. att riksdagen hemställer hos regeringen att ta initiativ till bojkott på alla plan av Chilejuntan,

2. att riksdagen hemställer hos regeringen att i internationella sammanhang verka för ett fördömande av Chilejuntan och att motarbeta den vid alla tillfällen,

3. att riksdagen hemställer hos regeringen att framlägga förslag som stoppar svenska företags kapitlexport till Chile.

Bakgrund

Centralamerika

I flertalet latinamerikanska länder pågår förföljelser och förtryck. I ett fåtal råder lugn och relativ rättstrygghet.

Under senare år är det framför allt våldet i Centralamerika som tilldragit sig omvärldens intresse. Till denna region brukar räknas Costa Rica, El Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua och det först för något år sedan självständiga Belize (tidigare Brittiska Honduras). Av dessa stater är det främst Costa Rica som har någon demokratisk tradition.

De centralamerikanska länderna har traditionellt styrts av en liten men dominerande grupp jord- och industriägare, ofta nära förbunden med

utländska, huvudsakligen amerikanska intressen. Försök till jordreformer och andra sociala förändringar har gjorts men i stort sett förblivit ansatser inom det bestående systemets ram. Inre konflikter i länderna har undertryckts med hårda medel, men inte lösts.

Utrikesutskottet har senast i betänkande UU 1980/81:25 berört situationen i de centralamerikanska länderna. Det hette däri bl. a. att diktatorn Somozas fall i Nicaragua var en händelse av stor politisk innebörd, som inte minst gav den politiska oppositionen i El Salvador och Guatemala hopp om möjlighet till förändring också i dessa länder.

Utskottet redogjorde i betänkandet också för den svenska synen på utvecklingen i El Salvador såsom den kommit till uttryck såväl i FN som i regeringens redovisningar inför riksdagen. Regeringen hade bl. a. framfört krav på att all utländsk inblandning i El Salvador skulle upphöra och kritiserat USA för dess stöd till regimen i El Salvador.

Under de 18 månader som gått sedan utskottet behandlade den politiska situationen i Centralamerika har förhållandena där i olika avseenden förändrats. I Nicaragua råder undantagstillstånd, vilket av sandinistregimen motiveras med att ett hot från kontrarevolutionära grupper utanför landets gränser föreligger. Utrymmet för inhemsk opposition har begränsats.

I El Salvador pågår fortfarande bittra strider. Valet till en konstituerande församling i mars har inte bidragit till att föra de stridande parterna närmare varandra. Utsikterna till politiska förhandlingar förefaller alltjämt vara små, även om vissa kontakter uppenbarligen äger rum.

I Guatemala – det största, politiskt och ekonomiskt viktigaste landet i regionen – har motsättningarna gradvis skärpts. Regimen har efter omvälvningen i Nicaragua drivit en allt grymmare förföljelse mot gerillan, som i Guatemala har en bred förankring hos den stora indianbefolkningen. De förhoppningar om en lugnare utveckling som eventuellt knöts till den nye presidenten som grep makten i mars, har inte infriats. Tvärtom tycks förföljelserna mot gerillan och indianbefolkningen bli allt hänsynslösare.

Läget i Honduras – där en civil administration i början av året tog över från en mångårig militärdiktatur – är på ytan lugnare än i grannländerna.

Ett antal förslag till medling och lösning av situationen i Centralamerika har framlagts. Ett av de intressantare är det i september i år presenterade mexikansk-venezolanska initiativet.

Uruguay

Uruguay, som år 1917 fick en demokratisk författning, beskrevs för ett par årtionden sedan ofta som ett politiskt och ekonomiskt föredöme för andra länder i Latinamerika. En försämrad ekonomisk situation under slutet av 1960-talet ledde emellertid till social oro och gav jordmån åt en stadsgerilla, kallad Tupamaros, som bekämpade den etablerade regimen. Undantagstill-

stånd infördes år 1972, och året därpå övergick landet till att bli en ren militärdiktatur.

Regimen kontrollerar samhället med största hårdhet. Antalet politiska fångar var för några år sedan omkring 6 000, vilket i förhållande till Uruguays invånarantal var mer än i något annat latinamerikanskt land. Amnesty International beräknar antalet politiska fångar i dag till ca 1 200.

Förhållandena i fängelserna är enligt många vittnesmål fruktansvärda. Tortyr i olika former är vanligt förekommande. En mycket stor andel av landets befolkning lever i landsflykt.

I november 1980 fick diktaturen ett kraftigt bakslag i en folkomröstning om en ny författning. Därefter har regimen inlett en försiktig politisk liberaliseringsprocess som enligt planerna skall leda fram till en folkomröstning om ett nytt författningsförslag år 1984. Den politiska opinionsbildningen fram till valet kommer emellertid att ske på militärens villkor.

Hård kritik mot förhållandena i Uruguay har under åren framförts bl. a. från FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna, de amerikanska staternas samarbetsorganisation (OAS), Interparlamentariska unionen, den amerikanska kongressen, Kyrkornas världsråd, Amnesty International och Internationella juristkommissionen.

Situationen i landet diskuterades i riksdagen den 12 mars 1981 och den 30 mars 1982 då utrikesminister Ola Ullsten som svar på frågor redogjorde för vad regeringen gjort för att uppmärksamma den bristande respekten för mänskliga rättigheter i Uruguay.

Som framgår av utrikesutskottets nyligen avgivna betänkande UU 1982/83:1 om mänskliga rättigheter, har FN-systemet och övriga internationella organ begränsade möjligheter till effektiva och konkreta ingripanden. Det har således inte visat sig möjligt att inom FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna få till stånd den offentliga granskning av situationen i Uruguay som skulle kunna leda vidare till en rapport om förhållandena till generalförsamlingen. Däremot har kommissionen i slutet möte behandlat situationen i Uruguay. Detta har skett i enlighet med den särskilda procedur som ECOSOC fastlade år 1970 i resolution 1503.

Uruguay har tidigare ratificerat 1966 års konvention om medborgerliga och politiska rättigheter och också anslutit sig till det frivilliga protokoll som ger möjlighet för enskilda uruguayanska medborgare att klaga över brott mot de mänskliga rättigheterna. Konventionens övervakningskommitté har haft anledning att ta ställning till ett antal fall men det är tveksamt om myndigheterna i Uruguay hittills fäst något avseende vid kommitténs rekommendationer.

Chile

Även situationen i Chile har behandlats i riksdagen vid åtskilliga tillfällen. I betänkande UU 1980/81:25 konstaterade utskottet att Pinochetregimen genom den nya konstitutionen givit sig ett sken av legalitet men att förtrycket fortsätter. Under det gångna året har regimen i Chile i vissa avseenden stärkt sin position. Flera länder, som efter militärkuppen tog avstånd från den nya regimen, har numera normaliserat sina förbindelser med Chile.

Samtidigt har den ekonomiska situationen i Chile försämrats avsevärt. En hård åtstramningspolitik har lett till ökande arbetslöshet och social oro. Det finns tecken som tyder på att detta i sin tur har föranlett regimen att ytterligare öka en redan hård repression mot det chilenska folket.

Utskottet

I motion 187, yrkande 2, föreslås att regeringen skall fördöma USA:s och dess allierades inblandning och insatser av trupper, rådgivare och tortyrexperter i El Salvador, Guatemala och Nicaragua.

Som framgår av det föregående har riksdag och regering med uppmärksamhet och oro följt krisförloppet i Centralamerika. Sverige har kraftigt kritiserat våldsaktionerna från alla parter sida. Vi har tagit avstånd från all utländsk inblandning och fördömt de utländska vapenleveranserna till regionen.

I ett regeringsuttalande om Guatemala den 20 oktober 1982 framhölls:

Den svenska regeringen reagerar med all kraft mot militärregimen i Guatemala som inte skyr några medel i kampen mot civilbefolkningens berättigade krav på en dräglig tillvaro och social rättvisa. Det finns i denna konflikt, lika litet som i andra delar av Centralamerika, någon annan väg till fredliga förhållanden för människorna än en politisk lösning.

Situationen i El Salvador berördes i ett uttalande den 29 oktober, vilket löd:

Den svenska regeringen har vänt sig direkt till El Salvadors regering och uttryckt stor oro över att ett antal ledande oppositionspolitiker i El Salvador bortförts och sedan försvunnit. Sådana åtgärder kan bara ytterligare försvåra strävandena att nå en förhandlingslösning på konflikten. Det är den svenska regeringens förhoppning att myndigheterna i El Salvador nu gör sitt yttersta för att finna de försvunna och därefter sätter dem på fri fot.

Den svenska regeringen har ånyo uttalat att alla parter måste delta i förhandlingarna om en politisk lösning av konflikten så att det lidande som El Salvadors folk utsätts för snarast upphör.

Regeringen har också på ett tidigt stadium i FN, i direkta kontakter med USA och med andra länders regeringar samt i den svenska riksdagen klargjort att den inte delar den nuvarande amerikanska administrationens uppfattning att krisen i Centralamerika beror på en utifrån kommande kommunistisk subversion.

I årets utrikesdeklaration i riksdagen den 17 mars yttrade utrikesminister Ola Ullsten bl. a. följande:

Det snäva öst-västperspektiv som f. n. anläggs i den amerikanska utrikespolitiken måste beklagas. Genom sin nuvarande inriktning riskerar den att förstärka de spänningar i tredje världen som alltmer kommit att bli ett hot mot fred och stabilitet. Det sker genom den okänslighet som nu visas för u-ländernas djupa svårigheter, genom den tvetydiga politik man för gentemot Sydafrika, genom stöd åt diktaturer i Centralamerika och på andra håll.

Denna svenska ståndpunkt, som utrikesutskottet delar, framfördes åter av utrikesminister Lennart Bodström i FN:s generalförsamling den 15 oktober 1982. Han framhöll där följande:

I Centralamerika har århundraden av förtryck utlöst en revolutionär situation. Det är absurt att påstå att arbetarna, bönderna, studenterna och medelklassen rest sig i Nicaragua, El Salvador och Guatemala därför att någon utländsk makt bett dem göra det. Däremot är det uppenbart att en utländsk makt, Förenta staterna, spelar en avgörande roll när det gäller att hålla vacklande diktaturer under armarna.

Våldet i Centralamerika framkallas av dem som motsätter sig de folkliga kraven på en dräglig tillvaro. Fred i området förutsätter också respekt för samtliga staters nationella oberoende. Det är fortfarande möjligt att nå förhandlingslösningar och göra slut på blodbadet. Allt flera regeringar både i Europa och Latinamerika sluter upp bakom kravet på en politisk lösning i området.

Med de uttalanden som olika svenska regeringar således gjort, torde syftet med yrkande 2 i motion 187 vara uppfyllt, varför det avstyrks.

I motion 724 hemställs i yrkande 1 om åtgärder för att bilda internationell opinion för frigivning av de politiska fångarna i Uruguay och för stöd till deras anhöriga.

Utskottet har inte tidigare behandlat förhållandena i Uruguay.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att de politiska fångarnas situation i Uruguay i hög grad påkallar internationell uppmärksamhet. Den svenska regeringen har också under en lång följd av år begagnat sina möjligheter att öva påtryckning på Uruguays regering. Under Sveriges medlemskap i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna åren 1976-1979 fördes Uruguay upp på dagordningen för behandling enligt den särskilda slutna procedur som används av kommissionen i dess arbete. Som tidigare nämnts har det inte varit möjligt att få majoritetsstöd för en offentlig granskning av Uruguay inom kommissionen. Sverige har emellertid även i direkta kontakter med Uruguays regering sökt verka för en humanitär och rättsenlig behandling av de politiska fångarna. Vid en uppvaktning i juli i år i utrikesministeriet i Montevideo framfördes via svenska ambassaden regeringens oro över situationen för de mänskliga rättigheterna i landet och överlämnades en förteckning över ett antal fångar som kvarhålls i fängelse trots att deras straff avtjänats.

Sverige ger också via olika kanaler ett humanitärt bistånd till förtryckets offer i Uruguay och tar emot politiska flyktingar från landet.

Utskottet förutsätter att regeringen även fortsättningsvis kommer att bevaka utvecklingen i Uruguay och på lämpligt sätt verka för frigivning av politiska fångar i landet. Utrikesförvaltningen avser också att tills vidare behålla en svensk representation i Montevideo för bl. a. dessa uppgifter.

Med hänvisning till vad som här anförts får utskottet anse yrkande 1 i motion 724 besvarat.

I samma motions yrkande 2 hemställs att Sverige i FN verkar för att en FN-delegation sänds till Uruguay för undersökning och diskussion av de mänskliga rättigheterna samt att riksdagen ger regeringen till känna vad som i övrigt anförts i motionen. I motionstexten pekas bl. a. på möjligheten att sända en svensk parlamentarisk delegation till Uruguay.

Utseende av en officiell FN-delegation eller FN-rapportör kräver beslut av FN:s generalförsamling eller FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna. Som tidigare nämnts har det inte visat sig möjligt att föra upp frågan för offentlig behandling i MR-kommissionen. Utvägen att få till stånd ett beslut direkt i FN:s generalförsamling om situationen i Uruguay har hittills inte bedömts vara framkomlig.

FN:s generalförsamling har f. n. tre rapportörer utsedda för länder i Latinamerika, nämligen Chile, El Salvador och Guatemala.

Ett förfarande som inte kräver medverkan av generalförsamlingen eller MR-kommissionen är att FN:s generalsekreterare själv utser en rapportör. Så har redan skett vad beträffar Uruguay. En sådan person får emellertid uppenbarligen mindre tyngd än en rapportör som har generalförsamlingens majoritet bakom sig. Erfarenheten visar att det i sådana fall finns risk för att granskningen i alltför hög grad kan komma att ske på det granskade landets egna villkor.

När det övervägs initiativ i FN:s generalförsamling till resolutioner om förhållanden i enskilda medlemsländer är det angeläget att det föreligger goda utsikter till framgång. I annat fall riskerar man att motverka den sak man önskar främja. Utskottet vill av detta skäl inte förorda att regeringen binds till en viss handlingslinje i FN-arbetet i denna fråga och avstyrker följaktligen yrkande 2 i motion 724. Utskottet har emellertid anledning utgå från att regeringen med uppmärksamhet fortlöpande bevakar de möjligheter som kan stå till buds inom FN-systemet i syfte att få till stånd en granskning av situationen i Uruguay.

De tre yrkandena i motion 935 om Chile är identiskt lika yrkanden som utskottet vid flera tidigare tillfällen har behandlat, senast i betänkande UU 1980/81:25.

Vad gäller bojkott av Chilejuntan och förbud mot svensk kapitalexport till Chile – yrkande 1 resp. 3 – framhöll utskottet i UU 1980/81:25 dels att ensidiga svenska åtgärder inte skulle få någon kännbar effekt, dels att det

föreföll osannolikt att FN:s säkerhetsråd skulle besluta om internationella bindande sanktioner mot Chile. Utskottet gör fortfarande denna bedömning och avstyrker yrkandena i fråga.

Vad gäller kravet på ett svenskt fördömande av Chilejuntan vill utskottet hänvisa till de många uttalanden regering och riksdag gjort om situationen i Chile. Sverige tillhör otvivelaktigt de länder som mest kritiskt granskat utvecklingen i Chile. Den svenska inställningen är således så väl känd att några av motionen särskilt föranledda åtgärder inte förefaller påkallade. Yrkande 2 i motionen avstyrks därför.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår motion 1981/82:187, yrkande 2,	s. y. (m)
2. att riksdagen förklarar motion 1981/82:724, yrkande 1, besvarad med vad utskottet anfört,	
3. att riksdagen avslår motion 1981/82:724, yrkande 2,	
4. att riksdagen avslår motion 1981/82:935, yrkandena 1 och 3,	res. (vpk)
5. att riksdagen avslår motion 1981/82:935, yrkande 2.	

Stockholm den 9 november 1982

På utrikesutskottets vägnar
STIG ALEMYR

Närvarande vid ärendets slutbehandling: Stig Alemyr (s), Gunnel Jonäng (c), Sture Ericson (s), Ingrid Sundberg (m), Jan Bergqvist (s), Margaretha af Ugglas (m), Maj-Lis Lööw (s), Bengt Silfverstrand (s), Sten Sture Paterson (m), Rune Ångström (fp), Bertil Måbrink (vpk), Lars Hjertén (m), Sören Häggroth (s), Nils Svensson (s) och Pär Granstedt (c).

Reservation

Bertil Måbrink (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som på s. 6 som börjar med "De tre" och på s. 7 slutar med "yrkandena i fråga" bort ha följande lydelse:

I motion 935 föreslås i yrkande 1 att regeringen skall ta initiativ till bojkott på alla plan av Chilejuntan och i yrkande 3 att förslag om förbud mot svensk kapitalexport framläggs. I yrkande 2 i samma motion hemställs att regeringen i internationella sammanhang verkar för ett fördömande av Chilejuntan.

Förtrycket i Chile har inte minskat utan snarare ökat. Mot denna bakgrund ter sig enligt utskottets uppfattning den starka ökningen av handeln mellan

Sverige och militärjuntans Chile ytterst anmärkningsvärd.

Sveriges handel med militärjuntans Chile tredubblades under femårsperioden 1976–1980. För 1981 visar handeln en fortsatt ökning. Särskilt markant är ökningen av exporten till Chile. Här har skett nära nog en fördubbling från 1980 till 1981.

Det är svårt, för att inte säga omöjligt, att förlika denna starka ökning av handeln med militärjuntans Chile med deklarationerna om att Sverige skall vidhålla sitt avståndstagande från regimen i både ord och handling.

Sverige bör enligt utskottets mening inleda en bojkott mot Chilejuntan på alla plan och samtidigt verka för en internationell bojkott. Regeringen bör därtill redan nu framlägga förslag om förbud mot svensk kapitalexport till Chile. En sådan inriktning skulle vara i överensstämmelse med den plattform för solidaritet med det chilenska folket som antagits av chilenska landsorganisationen (CUT) och till vilken de politiska partier som ingick i Unidad Popular anslutit sig.

Med hänvisning härtill får utskottet tillstyrka yrkandena 1 och 3 i motion 935.

dels att utskottets hemställan i moment 4 bort ha följande lydelse:

4. att riksdagen med bifall till motion 1981/82:935, yrkandena 1 och 3, som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Ingrid Sundberg, Margaretha af Ugglas, Sten Sture Paterson och Lars Hjertén (alla m) har avgivit följande särskilda yttrande:

Situationen i Centralamerika inger djup oro. Det torde icke föreligga några avgörande skillnader i olika svenska partiers bedömning av önskvärdheten och nödvändigheten av att motsättningarna i Centralamerika löses med fredliga medel och på ett sådant sätt att en demokratisk utveckling för samtliga dessa länder kan säkerställas.

Enligt vår uppfattning är det angeläget att Sverige inte med ensidiga uttalanden bidrar till att minska förutsättningarna för de politiska samtal som måste komma till stånd. Det är viktigt att Sverige i sin kritik av utländsk inblandning vänder sig mot samtliga fall av sådan och inte enbart riktar kritiken åt ett håll.

Det är mot denna bakgrund vår kritik av en formulering i utrikesminister Bodströms anförande inför FN:s generalförsamling den 15 oktober 1982 skall ses. Även om utrikesministern i senare uttalanden förklarat att det icke var hans avsikt att rikta kritik mot Förenta staterna för dess agerande i Centralamerika, markerade uttalandet dock ett visst avsteg från tidigare svenska ställningstaganden mot alla former av utländsk inblandning i Centralamerika.

Alla inblandade parter har ett ansvar för att påverka utvecklingen i Centralamerika i en demokratisk riktning. Det gäller såväl den oroande situationen vad gäller de mänskliga rättigheterna i El Salvador, Nicaragua och Guatemala som nödvändigheten av att förhindra att väpnade konflikter äventyrar den demokratiska stabilitet som råder i Costa Rica och Honduras. Med sitt begränsade bistånd till området, och sina politiska kontakter, har även Sverige ett ansvar i dessa hänseenden.

